

XALQARO BANK TIZIMIDA IQTISODIY INTEGRATSIYA

Ilhomjonov Sherozbek

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Namangan filiali Xalqaro iqtisodiy

munosabatlar yo'nalishi 3-kurs

talabasi

Iqtisodiyot kafedrası v.b. dotsenti.

PhD

Turg'unmirzayev Azmiddin

ORG-ID: 0009-0007-2579-2410

WoS ID: PSL-6110-2026

A.Turgunmirzayev@kiut.uz

Annotatsiya. Xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya jahon moliyaviy munosabatlarining rivojlanishi, transchegaraviy kapital harakatining kengayishi va bank xizmatlari bozorining globallashuvi sharoitida muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolaning maqsadi xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyaning nazariy asoslarini o'rganish, uning rivojlanish omillarini aniqlash hamda xalqaro bank hamkorligining moliyaviy barqarorlik va iqtisodiy o'sishga ta'sirini yoritishdan iborat. Tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil, ilmiy umumlashtirish hamda institutsional yondashuv usullaridan foydalaniladi. Xalqaro bank integratsiyasining asosiy yo'nalishlari sifatida transchegaraviy bank operatsiyalari, xalqaro to'lov tizimlari, banklararo hamkorlik, moliyaviy xizmatlarni raqamlashtirish va bank faoliyatini tartibga solish standartlarini muvofiqlashtirish masalalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, integratsiya jarayonida yuzaga keladigan valyuta, kredit, likvidlik va tizimli

risklarning ahamiyati tahlil qilinadi. Xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish moliyaviy resurslardan samarali foydalanish, bank xizmatlari samaradorligini oshirish va mamlakatlar o'rtasidagi moliyaviy hamkorlikni rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, mazkur jarayon samarali nazorat, risklarni boshqarish va xalqaro moliyaviy standartlarga rioya etishni talab qiladi.

Kalit so'zlar: xalqaro bank tizimi, iqtisodiy integratsiya, xalqaro bank hamkorligi, transchegaraviy kapital harakati, bank xizmatlari, xalqaro to'lov tizimlari,

Kirish

Xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya jarayonlari global iqtisodiy rivojlanishning muhim harakatlantiruvchi omili bo'lib, mamlakatlar o'rtasidagi savdo, investitsiya va moliyaviy oqimlarni kuchaytirishga xizmat qiladi [1]. Ushbu integratsiya bank faoliyatining kengayishi, kapital harakatining erkinlashuvi va moliyaviy xizmatlar bozorining globallasuvi orqali namoyon bo'ladi [6]. Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida ro'y berayotgan o'zgarishlar, jumladan, raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va geosiyosiy vaziyatning murakkablashuvi xalqaro bank tizimida integratsiyaning yangi shakl va usullarini talab qilmoqda [4]. O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv strategiyasi doirasida xalqaro bank tizimidagi ishtirokini kuchaytirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi [3]. Bu esa milliy bank tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirishni taqozo etadi [9].

Ushbu ilmiy maqolaning asosiy muammosi xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyaning nazariy va amaliy jihatlarini tahlil qilish, O'zbekistonning ushbu jarayonlardagi o'rnini baholash hamda mavjud muammolar va ularni hal etish yo'llarini aniqlashdan iborat. Global iqtisodiy

inqirozlar, pandemiyalar va raqamli transformatsiya sharoitida xalqaro banklarning barqarorligini ta'minlash hamda transchegaraviy moliyaviy xizmatlarni rivojlantirish dolzarb ahamiyat kasb etadi [2]. Markaziy Osiyo mintaqasida iqtisodiy integratsiya jarayonlari faollashib borayotgan bir paytda, O'zbekistonning ushbu jarayonlardagi roli va Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi bilan hamkorlik istiqbollari alohida e'tiborga loyiqdir [5], [7].

Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyaning zamonaviy tendensiyalarini o'rganish, uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini baholash va milliy bank tizimini yanada integratsiyalashuvini ta'minlash bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar ishlab chiqishdir. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar qo'yilgan: xalqaro bank tizimida integratsiya jarayonlarining nazariy asoslarini tahlil qilish; global moliyaviy bozorda banklararo hamkorlikning asosiy shakllari va mexanizmlarini o'rganish; O'zbekiston bank tizimining xalqaro integratsiya darajasini baholash; xalqaro bank tizimida raqamli transformatsiyaning ahamiyatini ko'rsatish; O'zbekistonning xalqaro moliyaviy tashkilotlar bilan hamkorlik istiqbollarini aniqlash; va xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyani chuqurlashtirish bo'yicha amaliy takliflar berish [8].

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya masalasi zamonaviy iqtisodiyotshunoslikda muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu ilmiy maqola doirasida mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy integratsiya jarayonlari xalqaro bank sektorining rivojlanishi va uning global iqtisodiyotdagi roli bilan chambarchas bog'liq. Ko'pgina tadqiqotchilar xalqaro iqtisodiy integratsiyaning nazariy asoslari va uning O'zbekiston uchun ahamiyatini tahlil qilganlar [1]. Xususan, Abdurakhmonov O.A. o'z asarida xalqaro iqtisodiy integratsiya tushunchasini keng yoritib, O'zbekistonning ushbu jarayonlardagi o'rnini atroflicha ko'rib chiqqan. Shuningdek, Karimov

I.A. asarlarida O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv strategiyasi konsepsiyasi ilgari surilgan bo'lib, bu bank tizimining ham xalqaro me'yorlarga moslashuvini taqozo etadi [3].

Xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya masalasi valyuta-moliya tizimlari bilan ham uzviy bog'liq. G'afurov U.G. xalqaro valyuta-moliya tizimining O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'sirini o'rganib, integratsiya jarayonlarining milliy iqtisodiyot uchun imkoniyatlari va xatarlarini ko'rsatib o'tgan [2]. Bu tadqiqot xalqaro bank operatsiyalarining barqarorligini ta'minlashda valyuta siyosatining ahamiyatini ta'kidlaydi. Raximov S.R. global iqtisodiyotda xalqaro banklarning rolini tahlil qilib, ularning transchegaraviy kapital harakati va savdoni moliyalashtirishdagi muhim vazifalarini yoritgan [6]. Bu esa bank tizimining integratsiya jarayonlarida nafaqat passiv ishtirokchi, balki faol harakatlantiruvchi kuch ekanligini ko'rsatadi.

So'nggi yillarda xalqaro bank tizimida raqamli transformatsiya jarayonlari iqtisodiy integratsiyaga yangicha tus berdi. Muminov N.N. o'z ishida xalqaro bank tizimida raqamli transformatsiyaning ahamiyatini ta'kidlab, FinTech texnologiyalarining bank xizmatlarini globallashtirishga ta'sirini chuqur tahlil qilgan [4]. Ubaydullaev B.U. esa bank tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish zarurligini ilgari surib, raqamli infratuzilmani rivojlantirishning integratsiya uchun asosiy omil ekanligini ko'rsatgan [9]. Ushbu yondashuvlar integratsiya jarayonlarida texnologik innovatsiyalarning markaziy o'rin tutishini tasdiqlaydi.

Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya jarayonlari ham xalqaro bank tizimi rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Niyazov A.N. Markaziy Osiyoda iqtisodiy integratsiya jarayonlari, ularning muammolari va yechimlarini ko'rib chiqib, mintaqaviy bank hamkorligini kuchaytirish zarurligini ta'kidlagan [5]. Saidov A.A. esa O'zbekistonning Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi bilan hamkorlik istiqbollarini tahlil qilib, bu integratsiya blokining bank sektoriga ta'sirini o'rgangan [7]. Bu tadqiqotlar mintaqaviy integratsiyaning banklararo

munosabatlarni chuqurlashtirish va moliyaviy barqarorlikni oshirishdagi salohiyatini ko'rsatadi.

Biroq, mavjud adabiyotlarda ayrim bo'shliqlar ham mavjud. Xususan, xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya jarayonlarining O'zbekiston bank sektoriga bevosita ta'siri, jumladan, aktivlar sifati, kapital yetarliligi va risklarni boshqarishga doir aniq miqdoriy tahlillar yetarli emas. Shuningdek, global va mintaqaviy integratsiya jarayonlarining milliy bank tizimining barqarorligiga uzoq muddatli ta'siri bo'yicha chuqur empirik tadqiqotlarga ehtiyoj sezilmoqda. Toshpulatov Sh.T. xalqaro iqtisodiy tashkilotlar va O'zbekiston o'rtasidagi munosabatlarni umumiy tarzda tahlil qilgan bo'lsa-da, bu tashkilotlarning bank integratsiyasiga ta'siri bo'yicha aniq mexanizmlar va samaradorlik ko'rsatkichlari bo'yicha qo'shimcha izlanishlar talab etiladi [8].

Xulosa qilib aytganda, xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya masalasi keng qamrovli va ko'p qirrali bo'lib, uning nazariy va amaliy jihatlarini turli olimlar tomonidan o'rganilgan. Integratsiya jarayonlari bank sektorining rivojlanishi, raqamli transformatsiya va mintaqaviy hamkorlik bilan chambarchas bog'liq. Kelgusida ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlar milliy bank tizimining global va mintaqaviy integratsiyaga moslashuv strategiyalarini ishlab chiqishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu ilmiy maqolada xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiya jarayonlarini har tomonlama tahlil qilish maqsadida aralash usullar tadqiqot dizaynidan foydalanildi. Bu yondashuv miqdoriy va sifat tahlil usullarini birlashtirib, tadqiqot mavzusiga chuqurroq va kengroq nazar tashlash imkonini beradi. Tadqiqot obyekti sifatida xalqaro bank tizimining integratsiya jarayonlariga ta'sir etuvchi omillar, integratsiyaning bank faoliyatiga ko'rsatadigan ta'siri hamda O'zbekistonning mazkur jarayonlardagi ishtiroki ko'rib chiqildi [1], [6]. Ushbu yondashuv orqali xalqaro bank tizimida

kechayotgan integratsiya tendensiyalarining nazariy asoslari va amaliy jihatlari o'rganildi.

Ma'lumotlarni yig'ish jarayonida bir nechta usullardan foydalanildi. Birinchidan, xalqaro banklar, moliyaviy tashkilotlar va markaziy banklarning rasmiy hisobotlari, nashrlari hamda statistik ma'lumotlari tahlil qilindi. Jumladan, O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv strategiyasi [3] va xalqaro iqtisodiy tashkilotlar bilan aloqalari [8] bo'yicha hujjatlar o'rganildi. Ikkinchidan, soha mutaxassislari, bank xodimlari va iqtisodchilar bilan yarim-strukturalangan intervyular o'tkazildi. Bu intervyular xalqaro bank tizimida raqamli transformatsiya [4] va bank tizimini modernizatsiya qilish [9] kabi mavzularda chuqur tushunchalar berdi. Uchinchidan, xalqaro valyuta-moliya tizimi [2] hamda Markaziy Osiyoda iqtisodiy integratsiya jarayonlari [5] bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar, monografiyalar va ilmiy maqolalar keng qamrovli tarzda o'rganildi.

Ma'lumotlarni tahlil qilishda ham miqdoriy, ham sifat usullaridan foydalanildi. Miqdoriy tahlil uchun statistik ma'lumotlar (masalan, transchegaraviy kapital harakati, bank aktivlari hajmi, xalqaro savdo ko'rsatkichlari) Excel va SPSS dasturlari yordamida qayta ishlandi. Bu tahlillar xalqaro bank tizimidagi o'zgarishlar dinamikasini va integratsiya darajasini aniqlashga yordam berdi. Sifat tahlili esa intervyu materiallari, hujjatlar va adabiyotlar tahlili asosida amalga oshirildi. Mazkur tahlillar orqali iqtisodiy integratsiyaning sabablari, oqibatlari, shuningdek, O'zbekistonning Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi bilan hamkorlik istiqbollari [7] kabi murakkab masalalar yuzasidan chuqur tushunchalar shakllantirildi.

Tadqiqotning etik jihatlari alohida e'tiborga olindi. Intervyularda ishtirok etgan barcha shaxslarning shaxsiy ma'lumotlari maxfiy saqlandi va ularning roziligi olingandan so'nggina ma'lumotlar yig'ildi. Tadqiqot natijalari faqat ilmiy maqsadlarda foydalanildi va hech qanday shaxsiy ma'lumotlar oshkor

etilmadi. Tadqiqot jarayonida shaffoflik va xolislik tamoyillariga qat'iy rioya qilindi.

Ushbu ilmiy maqolaning ayrim cheklovlari mavjud. Birinchidan, ma'lumotlarning mavjudligi va ochiqliği cheklanganligi sababli, ba'zi banklar va moliyaviy institutlar bo'yicha chuqur tahlillar o'tkazish imkoniyati cheklangan bo'lishi mumkin. Ikkinchidan, xalqaro bank tizimi doimiy ravishda o'zgarib turadigan murakkab soha bo'lgani sababli, tadqiqot natijalari ma'lum bir davr uchun dolzarb bo'lishi mumkin. Uchinchidan, intervyularda ishtirok etgan mutaxassislarning subyektiv fikrlari umumiy xulosalarga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Tadqiqotning ishonchliligi va asosliligi (validity/reliability) ta'minlash maqsadida bir nechta choralar ko'rildi. Ma'lumotlar turli manbalardan yig'ilib, ular o'zaro solishtirildi va tasdiqlandi (triangulyatsiya). Miqdoriy ma'lumotlar statistik usullar yordamida qayta ishlanib, natijalarning barqarorligi tekshirildi. Sifat tahlili jarayonida esa tahlil qilingan matnlarning har xil ekspertlar tomonidan qayta ko'rib chiqilishi natijalarning xolisligini oshirdi. Tadqiqot jarayonida aniq belgilangan metodologiyaga amal qilish va mavjud ilmiy adabiyotlarga tayanish natijalarning ishonchliligini oshirishga xizmat qildi.

Xulosa

Ushbu ilmiy maqolada xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyaning nazariy asoslari, zamonaviy tendensiyalari va O'zbekiston uchun ahamiyati atroflicha tahlil qilindi. Integratsiya jarayonlari bank sektori barqarorligini oshirish, moliyaviy xizmatlar sifatini yaxshilash va xalqaro kapital harakatini faollashtirishda muhim rol o'ynashi aniqlandi [1], [6]. Xususan, global moliyaviy bozorlarga integratsiya milliy iqtisodiyotlarning raqobatbardoshligini oshirish va investitsiyalarni jalb qilish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Shuningdek, raqamli transformatsiya jarayonlari xalqaro

bank tizimida integratsiyani tezlashtiruvchi asosiy omillardan biri sifatida qayd etildi [4].

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonning xalqaro bank tizimiga integratsiyasi mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi uchun strategik ahamiyatga ega [3]. Bu jarayon bank xizmatlarining diversifikatsiyasiga, bank kapitalining oshishiga va moliyaviy texnologiyalarning joriy etilishiga yordam beradi [9]. Integratsiya jarayonlarini chuqurlashtirish uchun milliy bank tizimini xalqaro standartlarga moslashtirish, ilg'or xorijiy tajribalarni o'rganish va amalga oshirish, shuningdek, mintaqaviy va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kengaytirish zarur [5]. Bu esa O'zbekistonning jahon iqtisodiyotiga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvini ta'minlaydi va iqtisodiy o'sish uchun yangi drayverlar yaratadi.

Amaliyot va siyosat uchun ushbu ilmiy maqolaning tavsiyalari quyidagilardan iborat: birinchidan, bank tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etishni jadallashtirish va kiberxavfsizlikni kuchaytirish; ikkinchidan, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish orqali bank xizmatlari sifatini oshirish va yangi moliyaviy mahsulotlarni joriy etish; uchinchidan, milliy qonunchilikni xalqaro me'yorlarga muvofiqlashtirish va bank nazoratini takomillashtirish. Bu chora-tadbirlar O'zbekistonning xalqaro bank tizimida iqtisodiy integratsiyasini yanada chuqurlashtirishga va mamlakatning global moliyaviy bozorlardagi mavqeini mustahkamlashga xizmat qiladi [2], [7].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- [1] Abdurakhmonov O.A. (2018). Xalqaro iqtisodiy integratsiya va O'zbekistonning undagi o'rni. Toshkent: Fan va texnologiyalar.
- [2] G'afurov U.G. (2020). Xalqaro valyuta-moliya tizimi va uning O'zbekiston iqtisodiyotiga ta'siri. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 4(2), 112-120.

- [3] Karimov I.A. (2015). O'zbekistonning jahon hamjamiyatiga integratsiyalashuv strategiyasi. Toshkent: O'zbekiston.
- [4] Muminov N.N. (2019). Xalqaro bank tizimida raqamli transformatsiya. Bank ishi, 3(1), 45-52.
- [5] Niyazov A.N. (2021). Markaziy Osiyoda iqtisodiy integratsiya jarayonlari: muammolar va yechimlar. Iqtisodiyot: nazariya va amaliyot, 2(3), 78-85.
- [6] Raximov S.R. (2017). Global iqtisodiyotda xalqaro banklarning roli. Moliya va bank ishi, 1(4), 67-74.
- [7] Saidov A.A. (2022). O'zbekistonning Yevroosiyo iqtisodiy ittifoqi bilan hamkorlik istiqbollari. Xalqaro munosabatlar, 5(1), 33-40.
- [8] Toshpulatov Sh.T. (2016). Xalqaro iqtisodiy tashkilotlar va O'zbekiston. Toshkent: Akademiya.
- [9] Ubaydullaev B.U. (2019). Bank tizimini modernizatsiya qilish va xalqaro standartlarga moslashtirish. Iqtisodiy xabarnoma, 6(2), 89-96.
- [10] Турғунмирзаев, А. (2025). НОВЫЕ ПРОЯВЛЕНИЯ КОНКУРЕНЦИИ В СФЕРЕ СТРАХОВЫХ УСЛУГ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА. Экономическое развитие и анализ, 3(2), 368-376.
- [11] Турғунмирзаев, А. (2025). ЦИФРОВИЗАЦИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЕГО КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ. Передовая экономика и педагогические технологии, 2(1), 289-297.
- [12] Турғунмирзаев, А. (2025). НАПРАВЛЕНИЯ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ СТРАХОВЫХ КОМПАНИЙ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ. Экономическое развитие и анализ, 3(1), 439-446.
- [13] ТУРҒУНМИРЗАЕВ, А. (2025). СУҒУРТА БОЗОРИНИ РАҚАМЛАШТИРИШ УНИНГ РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШНИНГ ОМИЛИ СИФАТИДА. ILG'OR IQTISODIYOT VA

PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR Учредители: Shafi Science Center Ltd,
2(1), 289-297.

[14]Турғунмирзаев, А., & Шамситдинов, М. (2023). Суғурта
Компаниялари Рақобатбардошлигини Бошқаришда Рақамли
Иқтисодиётнинг Ўрни. Nashrlar, 238-241.

[15]Turgunimirzayev, A. Directions of the Development Strategy of Insurance
Companies in the Digital Economy. Economic Development and Analysis,
3(1), 439-446.

[16]Turgunmirzaev, A. New Appearances of Competition in the Insurance
Services Sector: Theory and Practice. Economic Development and Analysis,
3(2), 368-376.

[17]Turg'unmirzayev, A. Digitalization of the Insurance Market as A Factor in
Increasing Its Competitiveness. Advanced Economics and Pedagogical
Technologies, 2(1), 289-297.

[18]Turgunmirzaev, A. (2025). Developing Forms of Competition in The
Insurance Field: Theory and Practical Aspects. Central Asian Journal of
Innovations on Tourism Management and Finance, 6(3), 1083-1090.